

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 3 november 2009

Mål nr

T 3-08

KLAGANDE

Malmbergsbagarn Förvaltning Aktiebolag, 556450-6359

Salutorget 16

983 32 Malmberget

Ombud: Advokat MK

MOTPART

Allbröd Lappland Aktiebolag, 556528-3065

Industrigatan 6

982 31 Gällivare

Ombud: Advokat UN

SAKEN

Fordran m.m.

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Övre Norrlands dom 2007-11-29 i mål T 51-07

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Malmbergsbagarn Förvaltning AB ska ersätta Allbröd Lappland AB för dess rättegångskostnader i Högsta domstolen med 18 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess att betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Malmbergsbagarn Förvaltning Aktieföretag har yrkat att Allbröd Lappland Aktieföretags talan lämnas utan bifall och att Allbröd förpliktas utge 109 599 kr jämte ränta till Malmbergsbagarn. Malmbergsbagarn har också yrkat befrielse från skyldigheten att ersätta Allbröds rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förpliktande för Allbröd att ersätta Malmbergsbagarn för rättegångskostnader där.

Allbröd har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Malmbergsbagarn Förvaltning AB och Allbröd Lappland AB hade ett avtal om samarbete som innebar att Allbröd efter beställningar från olika kunder utanför centralorterna Gällivare, Malmberget och Koskullskulle sålde och distribuerade Malmbergsbagarns bröd till beställarna. Allbröd fick 28 procent rabatt vid sina köp hos Malmbergsbagarn och bestämde självt priset till

kunderna. Dessutom fanns visst samarbete i fråga om marknadsföring och produktutveckling. Allbröd var Malmbergsbagarns enda distributör inom området men sålde parallellt andra produkter.

Avtalet var muntligt och hade ingen bestämd avtalstid. Efter sju år sade Malmbergsbagarn i månadsskiftet mars/april 2004 upp avtalet till omedelbart upphörande. Frågan i målet är om Malmbergsbagarn varit skyldig att iaktta uppsägningstid och, i så fall, hur lång denna skulle ha varit.

Lika med hovrätten finner Högsta domstolen att Allbröd inte har visat att parterna ingått någon överenskommelse om uppsägningstid. Malmbergsbagarn har å sin sida inte visat att parterna kommit överens om att avtalet kunde fritt sägas upp med omedelbar verkan.

Frågan blir därmed vad den utfyllande rätten innehåller om uppsägningstid för den nu aktuella avtalstypen.

Allbröd har köpt brödet från Malmbergsbagarn i fast räkning och sålt det vidare i eget namn, varför det inte är fråga om vare sig kommission eller handelsagentur utan om återförsäljning.

Svensk rätt saknar lagstiftning om återförsäljning. Sådan lagstiftning var på tal vid tillkomsten av lagen (1991:351) om handelsagentur. Kommissionslagskommittén avstod emellertid från att framlägga förslag om återförsäljning, sedan branschföreträdarna enats om ett standardavtal om ensamåterförsäljning (EÅ 84) som kommittén förväntade sig skulle komma till allmän användning. Eftersom standardavtalet hade många likheter med lagförslaget om handelsagentur, öppnades enligt kommittén ett särskilt gott underlag för

att tillämpa bestämmelserna om handelsagentur analogt, något som dock fick avgöras i rättstillämpningen. (SOU 1984:85 s. 186; jfr NJA II 1974 s. 581 f.) I propositionen till lagen om handelsagentur anförde departementschefen att det på grund av standardavtalet och lagregleringen i övriga nordiska länder vid den tiden inte fanns något behov av lagbestämmelser om ensamåterförsäljning (prop. 1990/91:63 s. 22).

Den utfyllande rätten får därför konstrueras med stöd av lagbestämmelser rörande jämförbara avtalsförhållanden och praxis. Hänsyn bör härvid tas till att återförsäljningsavtal ofta är internationella.

Vid återförsäljning har parterna ett gemensamt intresse av att finna avsättning för leverantörens varor hos tredje man, och vardera parten kan behöva en anpassningstid vid uppsägning från den andra parten. En återförsäljare kan behöva en viss uppsägningstid även för att få rimlig avkastning på investeringar i lokaler, personal eller marknadsföring, åtminstone om han skulle sakna rätt till ersättning från leverantören för sådana nerlagda kostnader. Förhållandena är likartade vid avtal om handelsagentur och varaktiga avtal om kommission liksom vid bolagsavtal. Rörande dessa kontraktsförhållanden finns lagstiftning om att avtal slutna på obestämd tid kan fritt sägas upp men bara med iakttagande av uppsägningstid. Uppsägningstiden varierar, med hänsyn till hur länge kontraktsförhållandet varat, från en månad och uppåt vid kommission enligt 50 § i 1914 års kommissionslag (1914:45), vilken gällde när ifrågavarande avtal ingicks och uppsägningen gjordes. Vid handelsagentur varierar uppsägningstiden från en till sex månader (24 § lagen om handelsagentur); samma bestämmelser gäller för varaktiga kommissionsavtal från den 1 oktober 2009 enligt 33 § lagen (2009:865) om kommission. Vid tillämpning av 1914 års kommissionslag på förevarande fall

skulle uppsägningstiden ha varit minst tre månader och enligt lagen om handelsagentur sex månader. Även enligt 24 § lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag skulle uppsägningstiden ha varit sex månader.

Enligt efterföljaren till det ovan nämnda EÅ 84, nämligen EÅ 04 (Köp i fast räkning för vidareförsäljning med ensamrätt), gäller ensamåterförsäljningsavtal för en tid av två år. Om avtalet inte sägs upp senast sex månader före avtalstidens utgång löper avtalet vidare på ett år i sänder med sex månaders uppsägningstid varje gång (§ 18).

I rättsfallet NJA 1989 A 7 gällde frågan bl.a. om ett bolag, som under sju år varit återförsäljare av skotrar, hade rätt till uppsägningstid när leverantören med omedelbar verkan sagt upp avtalet sedan återförsäljaren förklarat sig inte vara beredd att upphöra med försäljning av ett konkurrerande märke. Högsta domstolen ansåg det inte vara utrett att parterna slutit ett ensamåterförsäljningsavtal (varav möjligen hade följt att återförsäljaren inte fick sälja konkurrerande varor, jfr föredragandens betänkande). Fastän det rått en flerårig affärsförbindelse med samarbete bl.a. avseende marknadsföringen och fastän försäljningen avsett betydande belopp, ansågs återförsäljaren inte ha visat att det beträffande detta slags avtal förelåg något handelsbruk om uppsägningstid, och inte heller ansågs förhållandena vara sådana att avtalet (som saknade villkor om uppsägningstid) kunde jämkas med stöd av 36 § avtalslagen.

I Västeuropa finns generella lagbestämmelser om återförsäljning endast i Belgien. I övrigt tillämpas allmänna kontraktuella principer. I betydande omfattning har en återförsäljare ansetts berättigad till skälig uppsägningstid,

när leverantören utan att det förekommit kontraktsbrott eller viktig grund sagt upp avtalet. Även i amerikansk rätt finns visst stöd i praxis och i Uniform Commercial Code (§ 2–309) för en regel om skälig uppsägningstid. (Se Lando m.fl., Udenrigshandelens kontrakter, 5 uppl. 2006 s. 265–288).

I Draft Common Frame of Reference (DCFR; www.law-net.eu), som innehåller modellregler för europeisk privaträtt och som utarbetats på ett komparativt underlag av två akademiska arbetsgrupper med företrädare för alla EU-länder, rekommenderas följande i fråga om icke tidsbestämda avtal om handelsagentur, franchising och återförsäljning (IV.E.–2:302). Endera parten får säga upp avtalet med skälig uppsägningstid utan att behöva betala skadestånd. Huruvida uppsägningstiden är skälig beror, jämte andra faktorer, på a) den tid kontraktsförhållandet varat, b) gjorda rimliga investeringar, c) den tid det tar att finna ett rimligt alternativ och d) handelsbruk. En uppsägningstid på en månad för varje år kontraktsförhållandet har varat, med ett maximum av 36 månader, ska presumeras vara rimlig. Vid uppsägning från huvudmannen eller motsvarande kan parterna inte avtala om kortare uppsägningstid än en månad per kontraktår för de sex första kontraktåren. Dessutom finns i IV.E.–2:305 bestämmelser om goodwill-ersättning.

Med hänsyn till det anförda bör – trots rättsfallet NJA 1989 A 7 – part som säger upp ett återförsäljningsavtal vara skyldig att iaktta skälig uppsägningstid, om annat inte är avtalat. Avtal som innehåller annan än skälig uppsägningstid kan beroende på omständigheterna jämkas med tillämpning av 36 § avtals-lagen (jfr NJA 2008 s. 24). Vägledande för vad som är skälig uppsägningstid bör i huvudsak vara sådana omständigheter som nämns i IV.E.–2:302 DCFR. Härav följer att, om uppsägningen görs av leverantören, det är mindre viktigt huruvida återförsäljaren hade ensamrätt inom distriktet än hu-

ruvida han var hänvisad till att sälja bara leverantörens varor. Om återförsäljaren inte får särskild ersättning för upparbetad kundkrets som ställs till leverantörens förfogande (jfr 28 § lagen om handelsagentur) – något som inte är aktuellt att pröva i detta mål – bör förhållandet kunna leda till en längre uppsägningstid. Någon fixerad minimitid, knuten till avtalstidens längd, bör dock inte anses gälla på det icke lagreglerade återförsäljarområdet, utan skälighetsbedömningen bör vara friare.

I det förevarande fallet ingår Allbröd i en större koncern, medan Malmbergbagarn är ett mindre, lokalt företag. Allbröd har inte sålt bara Malmbergbagarns bröd. Det är inte utrett i vad mån Allbröd har avstått från att sälja andra konkurrerande produkter än de egna. Det är också oklart i vilken grad Allbröd övergångsvis haft onyttiga marginalkostnader. Det måste dock antas att bortfallet av Malmbergbagarns färskbröd medfört ett visst avbräck, vilket aktualiserat anskaffandet av en annan motsvarande leverantör, och att Malmbergbagarn haft viss nytta av Allbröds marknadsbearbetning. Den skäligen uppsägningstiden bör därför, som hovrätten ansett, utgöra tre månader.

Vad Malmbergbagarn påstått om att Allbröd pressade Malmbergbagarn med förslag om utökad och fördjupat samarbete kan inte föranleda någon annan bedömning.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Johan Munck, Severin Blomstrand, Torgny Håstad (referent), Anna Skarhed och Lena Moore Föredragande
revisionssekreterare: Ove Nilsson